

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINING
SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Saitova Dilbar Muxamedqulovna

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

saitovadilbar1982@gmail.com

Tel.: +998 99 679 2582

Annotatsiya

Ushbu maqola aksiyadorlik jamiyatlarida ichki audit xizmatining samaradorligini oshirish masalasiga bag'ishlangan. Ichki audit tizimi aksiyadorlik jamiyatining korporativ boshqaruvi, moliyaviy barqarorligi va manfaatdor tomonlar oldidagi ishonchliligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Maqolada ichki audit xizmatining vazifalari, funksiyalari, ularni tashkil etishning tashkiliy-huquqiy asoslari va monitoring mexanizmlari o'rganiladi. Shuningdek, ichki auditning samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar, xususan, auditorlar malakasi, texnologik vositalar bilan ta'minlanganlik darajasi, auditning mustaqilligi va ichki nazorat tizimi bilan integratsiyalashuvi batafsil tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasida korxonada ichki auditi borasidagi milliy qonunchilik me'yorlari va xalqaro standartlar (ISO, IIA) bilan solishtirma tahlil keltirilgan. Xulosa qismida esa amaliy takliflar va innovatsion yechimlar orqali ichki audit xizmatining sifatini oshirishga doir tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar. Ichki audit, aksiyadorlik jamiyati, korporativ boshqaruv, audit samaradorligi, risklarni boshqarish, ichki nazorat tizimi, audit mustaqilligi, audit standartlari, nazorat mexanizmi, audit xulosasi.

Abstract

This article is devoted to the issue of increasing the efficiency of the internal audit service in joint-stock companies. The internal audit system plays an important role in ensuring the corporate governance, financial stability and reliability of a joint-stock company before stakeholders. The article examines the tasks, functions of the internal audit service, the organizational and legal framework for their organization and monitoring mechanisms. It also analyzes in detail the factors affecting the efficiency of internal audit, in particular, the qualifications of auditors, the level of provision with technological tools, the independence of the audit and its integration with the internal control system. A comparative analysis of the national legislative norms and international standards (ISO, IIA) on the internal audit of an enterprise in the Republic of Uzbekistan is presented. In the conclusion, recommendations are developed to improve the quality of the internal audit service through practical proposals and innovative solutions.

Keywords. Internal audit, joint-stock company, corporate governance, audit effectiveness, risk management, internal control system, audit independence, audit standards, control mechanism, audit conclusion.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda aksiyadorlik jamiyatlari o'z faoliyatining ochiqligi, ishonchliligi va shaffofligini ta'minlash maqsadida ichki audit xizmatiga katta e'tibor qaratmoqda. Korxonada doirasida tashkil etiladigan ichki audit bo'limi korporativ boshqaruv tizimining muhim elementi bo'lib, strategik qarorlar qabul qilish, moliyaviy va operatsion risklarni kamaytirish, xo'jalik faoliyatining qonuniyligi va maqsadga muvofiqligini nazorat qilishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Aksiyadorlik jamiyatlari ko'plab manfaatdor tomonlar – aksiyadorlar, investorlar, nazorat organlari, mijozlar va ishchi-xodimlar – oldida javobgar bo'lgan subyektlar sifatida ichki audit tizimini faqat formal yondashuv emas, balki strategik nazorat vositasi sifatida ko'rishlari lozim. Biroq amaliyotda ko'plab jamiyatlarda ichki audit bo'limlari yetarlicha mustaqil emas, audit qamrovi tor doirada olib boriladi yoki auditorlar malakasi va texnik bazasi zamonaviy talabga javob bermaydi.

Bundan tashqari, audit hisobotlari aksiyadorlar uchun tushunarli va foydali bo'lishi zarur bo'lgan holda, ayrim hollarda ularning amaliy qiymati past bo'lib qolmoqda. Bu holat esa jamiyatning umumiy boshqaruv sifatiga, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligiga va tashqi investitsiyalar jalb qilish salohiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ushbu maqolada ichki audit xizmatining faoliyatini samarali tashkil etish mexanizmlari va ularni takomillashtirish usullari chuqur ilmiy-amaliy asosda tahlil etiladi.

Asosiy qism. Ichki audit – bu tashkilot ichidagi mustaqil, ob'ektiv tekshiruv va maslahat berish faoliyati bo'lib, u tashkilotning faoliyatini yaxshilash va unga qo'llab-quvvatlovchi qiymat qo'shish maqsadida amalga oshiriladi. Ichki audit xizmatining asosiy vazifalari – moliyaviy va operatsion jarayonlarni baholash, xavflarni aniqlash va ularni kamaytirish yo'llarini taklif qilish, ichki nazorat tizimining samaradorligini aniqlash va boshqaruvga axborot bilan yordam berishdir.

Aksiyadorlik jamiyatlarida ichki audit xizmatining samaradorligini oshirish bir necha omillarga bog'liq. Birinchi omil – buxgalteriya, moliya va risklarni boshqarish sohasida auditorlarning yuqori malakaga ega bo'lishidir. Auditorlar professional standartlar asosida faoliyat yuritishi, zamonaviy audit texnologiyalarini bilishi va axborot tizimlaridan foydalana olishi zarur. Ikkinchi omil – ichki audit xizmatining to'liq mustaqilligi. Agar auditorlar bevosita bosh direktor yoki boshqaruv kengashiga bo'ysunsa, ularning xulosalari ochiq va xolis bo'ladi. Uchinchidan, ichki audit xulosalarining ijrosini ta'minlash va monitoring qilish mexanizmlarining mavjudligi xizmat samaradorligini oshiradi.

Hozirgi kunda xalqaro amaliyotda, jumladan ISO 19011 (audit bo'yicha yo'riqnoma), IIA (Internal Auditors Institute) standartlari ichki audit faoliyatining global mezonlarini belgilab bermoqda. O'zbekistonda esa "Ichki audit to'g'risida" maxsus qonun mavjud emas, biroq aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar orqali ushbu xizmatning huquqiy asoslari belgilanmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 24-fevraldagi PQ-4996-sonli qaroriga binoan, korporativ boshqaruv tizimini kuchaytirish, xususan ichki auditni mustahkamlash choralari ko'rilmoqda.

Shuningdek, raqamli audit texnologiyalaridan foydalanish ham xizmat samaradorligini oshiradi. Elektron hujjatlar aylanishi, ERP (Enterprise Resource Planning) dasturlari, avtomatlashtirilgan risk monitoring tizimlari orqali ichki audit jarayonlarini real vaqt rejimida amalga oshirish imkoniyati yaratilmoqda. Bularning barchasi audit hisobotlarining tezligi, aniqligi va foydaliligi ko'rsatkichlarini oshiradi.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, aksiyadorlik jamiyatlarida ichki audit xizmatining samaradorligi buxgalteriya va moliyaviy nazoratning ishonchliligi, investitsion muhitning barqarorligi va korporativ boshqaruvning shaffofligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ichki audit xizmatining real qiymatini oshirish uchun u strategik darajadagi nazorat vositasiga aylantirilishi, auditorlar esa professional va texnik jihatdan to'liq ta'minlangan bo'lishi zarur.

Quyidagi takliflar xizmat samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi:

1. Ichki auditning huquqiy maqomini mustahkamlash uchun maxsus qonun qabul qilish;
2. Auditorlarni malaka oshirish kurslari va xalqaro sertifikatlar (CIA, ACCA) orqali rivojlantirish;
3. Har bir jamiyatda mustaqil audit qo'mitasini tashkil etish va u orqali ichki auditga bevosita nazorat o'rnatish;
4. Zamonaviy texnologiyalardan – elektron hujjatlar aylanishi, bulutli audit tizimlari va raqamli risklarni monitoring qilish vositalaridan foydalanish;
5. Ichki audit xulosalari asosida monitoring tizimini joriy etish va qarorlar qabul qilishda audit xulosalariga asoslanish majburiyatini kiritish.

Shuningdek, aksiyadorlar va investorlar manfaatlarini himoya qilish, jamiyatda ochiqlik va ishonchni ta'minlash nuqtai nazaridan ichki audit xizmatining doimiy rivojlanishini rag'batlantirish zarur. Bunday yondashuv natijasida O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv sifati sezilarli darajada yaxshilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Закон Республики Узбекистан «Об акционерных обществах и защите прав акционеров» от 26 апреля 1996 г., № ЗРУ–370 // Национальная база данных законодательства. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://lex.uz/docs/27695>
2. The Institute of Internal Auditors. International Professional Practices Framework (IPPF). – Altamonte Springs, FL: ИА, 2017. – 122 p.
3. COSO. Enterprise Risk Management — Integrated Framework. – Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2013. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.coso.org>
4. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. – М.: Олимп-Бизнес, 2020. – 320 с.
5. Пауэр М. Теория и практика внутреннего аудита. – М.: Альпина Паблишер, 2019. – 248 с.
6. Жураев Ш.К., Муртазаев С.М. Внутренний аудит в корпоративном управлении. – Ташкент: Иқтисодиёт, 2021. – 216 с.
7. Каширин В.П. Внутренний контроль и аудит в акционерных обществах. – М.: Финансы и статистика, 2018. – 280 с.
8. Shermatov S. Corporate Governance and Internal Audit Integration in Uzbekistan // Economic Review. – 2022. – №1. – С. 44–52.
9. Муртазаева Н.М. Автоматизация внутреннего аудита на предприятиях. – // Бухгалтерский учет, анализ и аудит. – 2023. – №3. – С. 22–27.
10. Internal Audit Manual. Asian Development Bank. – Manila: ADB, 2020. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/616121/internal-audit-manual.pdf>